

PINOKIO

Oleg Filipović

psihijatar, trening-psihoanalitičar, supervizor, član HPD
psychiatrist, training psychoanalyst, supervisor, member of HPD

Animirani film „Pinokio“, jedan od klasika animacijskog studija Disney, nastao je 1940. godine prema romanu „Neobični doživljaji lutka Pinocchija“ talijanskog pisca i novinara Carla Collodija. Književni lik Pinokio (tal. *pinocchio* – pinjol, sjemenka pinije) vjerojatno ne bi stekao toliku slavu u književnoj povijesti da nije bilo filma, no nakon njegova prikazivanja pojavile su se i slikovnice koje su objavljivane u tisućama izdanja. Priča je to o drvenom lutku kojeg je izradio drvodjelja Geppetto, a oživjela ga je vilinska magija. Lutak mora prevladati razna iskušenja kako bi postao pravi dječak, pri čemu susreće mnoge likove – dobre (Vila, Cvrčak), ali i zle (Mačak, Lisac).

Animirani film „Pinokio“ (Walter Disney, 1940.) podsjetio me u nekim svojim aspektima na psihoanalitičku seansu, ali i na cijeli proces psihoanalize.

Na početku filma Cvrčak zaustavlja sve satove u Geppetovoj kući jer želi ići spavati. Ta scena podsjeća na početak analitičke seanse kad analizand privremeno gubi osjećaj protoka vreme-

na zbog regresije u službi ega u kojoj je više u kontaktu sa svojim nesvjesnim.

Tijekom svojega prvoga pojavljivanja u filmu Plava vila traži od Pinokija da pokaže hrabrost, istinoljubivost i nesebičnost kako bi postao pravi dječak. Također zahtijeva od njega razlikovanje dobra i zla što sve podsjeća na prelazak iz shizoparanoidne pozicije u zreliju depresivnu poziciju, i tijekom psihičkog razvoja u djetinjstvu i tijekom analitičkog procesa.

Sljedeći je korak Plave Vile isticanje Cvrčkove važnosti kao glasa Pinokijeva pravog *selfa*: „Tihi glas koji ljudi ne slušaju.“

Plava Vila savjetuje Pinokiju da cijelo vrijeme sluša taj svoj tihi unutarnji glas, a osobito u trenucima iskušenja. Cvrčku daruje lijepo odijelo, no on želi i zlatni orden kao nagradu za uspješan rad s Pinokiom.

Tako i analizandi na početku psihoanalitičkog procesa mogu očekivati od analitičara nagradu u vidu „lijepog odijela/obličja“ i/ili „zlatnog odličja“ za

uspješan rad u psihoanalizi. To je analizandovo očekivanje nečega vanjskog umjesto unutarnjeg, konkretne gratifikacije umjesto postupnog unutarnjeg rada i strpljivosti.

Nakon toga Pinokio kreće u školu, koja je metafora životne škole tijekom sazrijevanja. Ozbiljno školovanje time zamjenjuje dotadašnji „neozbiljan“ život – život bez obveza i odgovornosti, prepun igre, zabave i stalne akcije. Pinokio ima iluziju da je on jedina slobodna lutka iako ustvari stalno drugi upravljaju njime kao da je njihova lutka na koncima. U početnoj i srednjoj fazi psihoanalitičkog procesa analizandi se počinju sve više prikazivati kao nemoćne žrtve svojih unutarnjih drama pod jakim utjecajem nesvjesnoga, koje je njihov pravi vladar i pokretač.

Sljedeće pojavljivanje Plave Vile obilježeno je spašavanjem Pinokija iz kaveza kad Cvrčak zakaže u tom pokušaju. To se može usporediti s psihoanalitičarevom intervencijom „spašavanja“ pacijenta kad se on zbog različitih razloga ne može osloniti na svoj pravi *self* te se privremeno oslanja na psihoanalitičarev *self*.

Kako bi se opravdao, Pinokio počinje lagati te mu posljedično počinje rasti nos kao metafora pojačane upotrebe lažnog *selfa*. Plava Vila u tom trenutku funkcionira kao dobar unutarnji objekt i objašnjava Pinokiju da dječak koji ne

želi biti dobar ostaje „drven“ te da će mu nos i dalje rasti ako nastavi lagati. Drvenost me asocira na bezosjećajnost i tvrdoću nezrelog narcizma koji je usmjeren samo na zadovoljavanje svojih nezrelih potreba za divljenjem i zrcaljenjem grandioznosti. Tako i psihoanalitičar svojim intervencijama daje do znanja analizandu da će ostati „drven“, nestvaran i da neće biti u stanju čuti glas svojega pravoga *selfa* ako ne uspije u postupnom i mukotrpnom procesu razvoja i sazrijevanja. Psihoanalitičareve intervencije usmjerene na analizandovu omnipotenciju i grandioznost prikazane metaforom nosa koji očito raste zbog laganja pomažu analizandu da sve više osjeća snagu svojega pravoga *selfa* sa slabljenjem omnipotencije, grandioznosti i idealizacije primarnih objekata (roditeljskih figura ili osoba koje su se brinule za njega u ranom djetinjstvu).

Sljedeće je Pinokijevo iskušenje Otok ugone (*Pleasure Island*), metafora načela ugone (*pleasure principle*). Kočija za Otok ugone kreće u ponoć što podsjeća na odlazak na spavanje i rad sna pod utjecajem primarnog procesa mišljenja. Lisac, kao lažni liječnik, Pinokiju daje dijagnozu alergije na školu, a jedini je lijek za to odmor na Otoku ugone. Lisac je metafora lošeg unutarnjeg objekta koji u tom trenutku Pinokijeva života vlada njegovim unutarnjim svijetom jer mu nudi trenutačno i bezbol-

no oslobađanje od tjeskobe školovanja i vječno uživanje na Otoku ugone.

Rozenfeld opisuje udruživanje destruktivnih unutarnjih objekata i dijelova *selfa* u narcističku organizaciju poput mafije ili lokalne bande. Takva „banda“ ili njezin vođa nagovarat će, zavoditi ili prijetiti kako bi osigurali poslušnost svojih članova, uključujući pacijenta koji nije svojom voljom član „bande“, no preslab je da bi pobjegao (1971.).

Steiner opisuje patološku organizaciju osobnosti koja kontejnira anksioznost nudeći se kao zaštitnik od proganjajućih anksioznosti i krivnje (1993.).

Lisac kao simbol mafijaškog kuma ili vođe bande Pinokiju nudi da postane glumac, ali ga kasnije prodaje kočijašu koji vozi djecu na Otok ugone. Loši objekti koji vladaju patološkom organizacijom osobnosti vrlo su agresivni što je u filmu jasno prikazano uništenom slikom Mona Lise i vitrajima u crkvi na Otoku ugone kao jasnim simbolima civilizacije.

Pinokijevo utapanje u moru i ulazak u kita doživljam kao metaforu regresije tijekom psihoanalitičkog procesa. Bježeći s Otoka ugone Pinokio i Cvrčak plivaju u moru punom raznobojnih riba kao metafori nesvjesnoga prepunog raznolikih bića.

Pinokio plivajući ulazi u unutrašnjost kita čime pokazuje hrabrost, istinolju-

bivost i nesebičnost u potrazi za svojim dobrim ali dotad privremeno zanemarenim primarnim objektima: Gepettom, mačkom i ribicom. Budući da oni sami ne mogu izaći iz unutrašnjosti kita, Pinokio smišlja spasonosno rješenje – zapalit će vatru koja će kita dovoljno iritirati da se snažno nakašlje i izbaci ih iz sebe. To podsjeća na „vatru osjećaja“ koja tjera analizande da se glasno nakašlju i ljutito verbaliziraju nešto u vezi sa svojom unutarnjom dramom odnosa *selfa* i objekata.

Zanimljivo je da bivajući u kitu Pinokio prvi put u životu rješava neki problem umjesto dotadašnjeg bježanja od odgovornosti i obveza u igru i zabavu.

Svi ti dramatični i pomalo agresivni događaji onesvijestili su Pinokija. Ponovo se pojavljuje Plava Vila, koja ga budi iz nesvijesti i oživljava u njegovu novom obličju kao pravog dječaka, a ne više kao drvenog lutka s rukavicama i magarećim repom i ušima.

Gepetto pokreće sve satove u kući koji su zaustavljeni na početku, slično kao psihoanalitičar koji završava seansu podsjećajući time analizanda na protok vremena.

Na kraju Plava Vila nagrađuje Cvrčka osamnaestokaratnim zlatnim odličjem. Moje su asocijacije bile zlatna medalja pobjednika, osamnaesta godina kao simbol kraja adolescencije i policijska

značka, tj. simboli zrelosti. Zrelost obuhvaća ustrajnost u želji za ostvarenjem realno postavljenih ciljeva te razvijen i stabilan superego; zrelost na kraju dugotrajnog i uspješnog psihoanalitičkog puta analizanda i psihoanalitičara koji ga prati. Slično kao Pinokijevo sazrijevanje, psihoanalitički proces i rad obaju sudionika, analizanda i psihoanalitičara, transformiraju analizandove „odrenjene/otupjele“ osjećaje, fantazije i sjećanja u njihov živ i realističniji oblik na kraju uspješnog analitičkog procesa.

EPILOG

Tijekom pisanja osvrta posjetio sam Reboot Infogamer 2017. Veleban susret igrača „bajki“ sadašnjosti. Šetao sam paviljonima gledajući u ekrane s bitka-

ma i jurnjavama. Slučajno sam naišao i na ljubitelje maketa; kopija stvarnog svijeta s prirodom, vojnicima i vojnom mašinerijom u malom. Uz njih su bili i igrači s pravim kartama u rukama.

Osjećao sam se strancem koji ne spada u taj svijet. Moj unutarnji svijet mašte nije osjetio prepoznavanje s tim drugim „maštama“ (*fantasy*).

Zbog čega priča koju pripovijedaju Carlo Collodi i Walter Disney o Pinokiju ostavlja tako dubok dojam na mene dajući mi pregršt dojmova o kojima pišem u ovom osvrtu? Kao i priče Ante Tomića i Rajka Grlića „Ustavni sud Republike Hrvatske“ te Mate Matišića „Ljudi od voska“.

Na vama je, dragi čitatelji, da pokušate odgovoriti na to pitanje.

LITERATURA

1. Rosenfeld, H. (1971). A clinical approach to the psychoanalytic theory of the life and death instincts: An investigation into the aggressive aspects of narcissism. *Int. J. Psycho-Anal.*, 52:169-178.
2. Steiner, J. (1993). *Psychic retreats: Pathological organisations in psychotic, neurotic and borderline patients.* Routledge. London and New York. 2009.